

díszítenek. A közelmúltban létesített kijárat segítségével nem kell a látogatóknak a már ismert útvonalon visszatérni a felszínre.

Az utazás végére maradt a hab a tortán, Szlovénia, s a klasszikus Karszt. Elsőként a Skocjani-barlangot néztük meg. Ez a barlang többünknek már régi, sokszor meglátogatott ismerőse, mégis most sem tudtunk betelni a hatalmas méretekkel, a barlangban dübörgő Reka-folyó látványával. Szálásunk a Vilenica-barlangnál levő kutatóház környéke volt, ahol szlovén barlangkutató barátaink

jóvoltából már többször vendégeskedtünk. Mielőtt sor került volna a búcsúestére, ahová természetesen ők is hivatalosak voltak, a Vilenica (Tündér)-barlangba látogattunk. Szlovénia legrégebbi látogatható barlangja egyszerűen csodálatos: fantasztikus cseppkőképződmények, leírhatatlan színgazdagság.

Az utolsó napra maradt a Postojnai-barlang, amely méltó befejezése a háromhetes útnak.

Fleck Nóra

BESZÁMOLÓ A CZÁRÁN EMLÉKTÚRÁRÓL

A Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Czárán Gyula születésének 150. évfordulója alkalmából 1997. október 23–26. között 4 napos emléktúrát szervezett Erdélybe, melynek egyik célja többek között a Bihar Czárán által feltárt legszebb részeinek meglátogatása volt.

Az emléktúra 36 résztvevője az első napon a menyházai temetőben felkereste és megkoszorúzta Czárán Gyula sírját. A sírnál Szablyár Péter, a Társulat főtitkára mondott emlékbeszédet, amelyet az alábbiakban idézünk:

„Tisztelt Emléktúra, Kedves Barátaim!

Most itt, kedvelt lakóhelye temetőjében, örvendetesen jó állapotban lévő síremlékénél dr. Szádeczky Gyula geológus barátja, Czárán Gyula temetésénél elmondott beszédéből idéznék néhány gondolatot:

«Nyugodjál drága barátom! Nemes életed nem pergett le hiába. Hegy, völgy, erdő, mező és patak századokig büszkén fogja hordani nevedet, a nép, mely a gyönyörű hegységet lakja, s kit te annyira

szeretél, még unokáinak unokáiban is megtartja jószágod emlékét, a kialudt fáklyát, az elejtett hegy-mászó botot pedig ezer és ezer kar ragadja meg ismét. Lobogtatni fogja a fáklyát, használni fogja a botot nyomdokaidon útmutatásod szerint mindaddig, míg a természet csodás szépségei lelkesítenek...»

Az elmúlt 90 évre visszatekintve Szádeczky fogadalmja sajnos nem teljesült, de talán az elmúlt években már történt valami a régi fogadalmak valóra váltásában. Ennek az újjáépülő mozaiknak egy parányi eleme lehet talán az a szándék, amely bennünket — a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tagjait — ide hozta ma. Ennek emlékére helyezzük el most koszorúnkat, és az elkövetkező néhány napot próbáljuk meg Czárán Gyula emlékének, munkásságának felidézésével, tartalmasan eltölteni.”

A Magyar Turista Egyesület részéről Manhalt Gábor méltatta Czárán Gyula és az egyesület kapcsolatát, majd ugyancsak koszorút helyezett el a sírnál.

A következő napon a résztvevők a Pádis-fennsíkján a Boga-köre, majd a Szamosbazarba tettek túrát.

A harmadik nap délelőttjén a Bársza-katlanban a Fekete-barlang és a Bársza-jégbarlang felkeresése szerepelt a programban. Délután az Eszkimó-jégbarlangba, valamint a Galbina-szurdokba látogattak a résztvevők. Előzőleg azonban a Galbina-kőről nyíló csodálatos panorámában gyönyörködhettek, miközben Szablyár Péter főtítkár az alábbi megemlékezésben méltatta Czárán Gyula személyét és munkásságát:

„150 évvel ezelőtt, 1847. augusztus 23-án született Czárán Gyula az Arad megyei Seprősen.

Az 1906-ban bekövetkezett halála óta eltelt 90 év alatt méltatlan hallgatás övezte életművét. A rendszeres karbantartás hiányában fokozatosan elpusztultak párját ritkító turista létesítményei, jelzett turistaújtjai, lépcsői, kilátói. Halálának 25. évfordulóján itt a sírjánál még megemlékezést tartottak a nagyváradi és aradi turisták. A két világháború közötti időszakban még megjelentek méltató cikkek, visszaemlékezések munkásságáról, életművéről a Turisták Lapjában és a Turista Életben, vagy Papp Lajos: A Bihar-hegység meghódítása című 1939-ben megjelent könyvében. A II. világháborút követően emléke ismét méltánytalanul háttérbe szorult. A rendszerváltoztatás hajnalán, 1988-ban jelent meg a budapesti Sport Kiadónál Mátyás Vilmos „Bihar-hegység útikalauz” c. könyve, amelyik nyíltan vállalta a Czárán örökséget, több részében is emléket állítva a nagy elődnek. Ez év júliusában, születésének 150. évfordulóján az Erdélyi Kárpát Egyesület méltó ünnepsorozatot és emléktúrát szervezett tiszteleti tagja emlékére, felújította az 1933-ban dr. Mátyás

Vilmos által tervezett Czárán Gyula emlékutat, az Erdélyi Gyopár 1997. évi 3. számát Czárán Gyula emlékszámként teljes terjedelmében az Ő műveiből, ill. vele kapcsolatos visszaemlékezésekből állította össze.

De ki is volt Seprősi Czárán Gyula, ez a titokzatos, korát megelőző gondolkodású férfiú?

Gyermekkoráról keveset tudunk. Középiskolai tanulmányait Aradon végezte, majd Pozsonyban fejezte be kitüntetéssel. Technikai érdeklődése ellenére — örmény származású édesapja, Czárán Gergely földbirtokos kívánságára — a budapesti jogi fakultásra iratkozott be, majd a másodév után átiratkozott Bécsbe. Egyetemi tanulmányait egy hólyagos himlő járvány szakította meg, amelyet csak erős szervezetének köszönhetően tudott leküzdeni. Felgyógyulása után visszatér szülőfalujába, ahol bekapcsolódott a családi birtok irányításába. Nyaranta több évben is eljut az Alpokba, ahol akkor már jelentős turista infrastruktúra épült ki, nagy csodálattal tanulmányozza ezeket.

A földbirtokukhoz közel fekvő Béli-hegység (Kodru Moma) állandó látványa nem hagyta nyugodni. Apja 1890-ben bekövetkezett halála után a 2000 holdas birtokot bérbe adta, kibérelte a Paradeiser család szerény menyházai nyaralóját, ahol élete végéig lakott a zord téli hónapokban. Itt ismerkedett meg dr. Pethő Gyula geológussal, akihez szoros szakmai barátság fűzte.

Rádöbrent, hogy autodidakta módon nem tudja megszerezni azokat a földtani ismereteket, amelyek tervei megvalósításához szükségesek, ezért 45 évesen, 1892-ben beiratkozott a Selmezbányai Bányászati Akadémiára, ahol teljes odaadással végezte tanulmányait. Valószínűleg selmezbányai öregdiák évei során jutott el az aggteleki Baradla-barlangba, erre később még visszatérek.

Selmezbányán a földtani ismeretek mellett olyan bányászati ismeretekre is szert tett, amelyeket később jól hasznosított a turistautak kiépítése során is. Geológiai ismereteit a kor neves geológusainak barátsága útján is mélyítette, szoros barátság fűzte dr. Szádeczky Gyula kolozsvári egyetemi tanárhoz, Primics Györgyhöz, Pálffy Mórhoz. A tőlük szerzett ismereteiket a Bihar rejtett zugaiba vezetett túrákkal honorálta.

Menyházai letelepedése után először a környék turistalátványosságainak megismeréséhez, majd az ezeket feltáró turista utak kiépítéséhez kezdett. Miután ezzel végzett, tevékenysége súlypontját áthelyezte a szomszédos Bihar-hegységbe.

1892-ben jutott el a különleges szépségű környezetben fekvő — később általa elnevezett — Bihar-

füredre. Felismerte, hogy ennek a helynek a Bihar-hegységi kirándulások egyik középpontjává kell válni.

A területen élő őslakók kezdetben bizalmatlanul fogadták a különös, fekete köpenybe burkolózó, köpcös, Ferenc József szakállt viselő embert. Később, szándékait megismerve szolgálatába álltak favágók, juhászok, rézbányai kovácsok, ácsok, bányászok. Tervei megvalósításához a legrátermettebb munkásokat válogatta maga köré, majd megkezdte életműve megalkotását, a bihari körutak kiépítését. Az általa bejárt, kiépítésre alkalmasnak tartott útvonalat a kiépítésben résztvevő munkásaival ismét bejárta, az egyes helyszíneken meghatározta a kiépítés módját, a szükséges anyagokat, majd végig maga irányította a munkálatokat. Az egyes körutakat költeményhez hasonlóan komponálta meg. Az út elején — mintegy nyitányként — felvillantotta a majdani nagy látvány jellegét, majd egy távoli kilátópontról megpillantani engedte az úti célt. Ezt követően egy vad szerpentinúton úgy vezette oda a látogatót, hogy a fő látványosság hirtelen kerüljön elé lenyűgöző valóságban.

1897-ben a Meregyó és a Rechitel-i vízeséshez kiépített „próba körutat” a Szamos-bazár, 1901-ben a Galbina körút, 1902-ben a ponori Csodavár, majd 1903-ban a Révi szoros kiépítése követte. Ennek keretében, 1903 novemberében robbantotta ki a Révi (Zichy) barlang bejárati szifonját, megnyitva az utat a barlang feltáráshoz, melynek jelentősebb szakaszait később dr. Kessler Hubert tárta fel. Egy-egy elkészült körutat rendre tovább tökéletesített. Így a Galbina körút 1905-re nyerte el végleges formáját, amikor a forrás alatti szakaszt is elképzelései szerint alakíthatta ki. Mindezt annak a tudatában tette, hogy rövid idő múlva nagyarányú fakitermelés kezdődött ezen a területen.

Czárán Gyula barlangkutató, feltáró, kiépítő tevékenysége is jelentős volt. Kiemelkedik ezek közül a Meziádi-barlang jelentős új szakaszainak feltárása, a barlang kiépítése, képződményeinek elnevezése, részletes leírása. Ez utóbbi biharfüredi utikalauzában is megjelent. Számtalan olyan kisebb-nagyobb barlangot tárt fel és írt le, amelyek munkássága előtt — főleg nehéz megközelíthetőségük miatt — addig ismeretlenek voltak.

Czárán Gyula irodalmi munkássága alig 10 évre korlátozódik, mégis egyedülálló és jelentős. 1896-ban jelent meg első munkája a „Stina de Vale-i (biharfüredi) regék”, amelyben az általa oly szeretett vidék regéit, mondáit gyűjtötte össze.

Írásai közül kiemelkedik a „Kalauz a biharfüredi kirándulásokra” című turistakalauza, amelynek első kiadása 1901-ben, majd bővített második kiadása 1903-ban jelent meg. A kis kézikönyv első oldali

ajánlása is már a szerző különös egyéniségére utal: „Biharfüred lelkes természetbarátnőinek” ajánlva.

„Előljáróban” című bevezetőjében értelmezi utikalauzát, gondos tanácsokkal látja el a kirándulásra készülöket. Az ismeretlen barlangok felkéréséhez a következő — filozófikus — tanácsot adja: „Egész ismeretlen barlangokban járhat bárki is az eltévedés veszedelme nélkül, ha szigorúan ragaszkodik ahhoz, hogy a belépéstől kezdve végig mindig csak balra, vagy mindig csak jobbra tartson. Ez a legjobb Ariadne-fonal; mert aki vigyáz rá és úgy megy, hogy mindig a balján vagy mindig a jobbán legyen a barlangi alagút sziklafala, és ettől el nem tér semmi szín alatt: annak előbb-utóbb vissza kell ismét kerülnie a barlang összes ágazatain keresztül a bejáratához.”

Útikalauzában 28 túrát javasol biharfüredi kiindulóponttal. Az utak egy részét lóval javasolja megtenni, kombinálva gyalogos szakaszokkal. A túraútvonalait tartalmazó — Biharfüreden elhelyezett — fálitérképe elpusztult, de a turista folyóiratokban (Turisták Lapja, Erdély, Biharország, stb.) és önálló kiadványokként megjelent műveiben megőrzött leírásaiból az ő sajátos látásmódjával ismerhetjük meg ezeket a pompás helyszíneket.

Költői képességeit rigmusokba foglalt turista parancsolataiban is megcsillantotta. 1893 szeptemberében, a Baradla-barlangban tett látogatása is versírásra készítette. A vendégkönyvbe szeptember 18-án bejegyzett verséből — amelyben elragadtatással ír a látottakról — néhány sort idéznék:

*„Csodádat kiraktad drágakövel,
Hogy rátekintve káprázik a szem...
Mindenfelé dísz, ragyogás, fény, pompa...
Remekbe alkotott Ő — úgy hiszem.”*

Versében értékeink nem kellő megbecsülését, a barlang nem kellő védelmét így summázza:

*„Csak egyet, egyet még is elhibázott:
Hogy magyar földre, hozzánk helyezett,
Nékünk adott, kik nem törődünk véled
Nem tudjuk, meg nem értjük becsedet...
Nyugatnak népe, hogyha bírna téged
Csodádra járna ott a fél világ
És mi? — Kormot kenünk rá, összezuzzuk
Mit a természet készen szépet ad!*

(A vers teljes szövege megjelent a Karszt és Barlang 1986/II. számában — a szerk.)

Czárán klasszikus műveltségére támaszkodva számtalan felszíni alakzatnak, barlangnak és barlangi képződménynek adott nevet. Ez utóbbiak főleg mitológiai, történelmi tárgyúak. Névadó tevékenységét így magyarázza „A révi Zichy-cseppkőbar-

lang” című önálló munkájában: „Ha az ember utánozni szokta művészetével a természetet, miért ne utánozná a természet is az embert? No hát meg is próbálta és kitűnően sikerült is neki a tréfa.”

Ugyanebben a művében „nyelvújítóként” javaslatot tesz a cseppkőképződmények alaktani elnevezésére. A sztalagmitokat báboknak, a sztalaktitokat csapoknak, a cseppkőlefolyásokat vérteknek javasolja nevezni.

Színvonalas útikalauzokat csak az adott terület jól ismerő, kiváló túravezetők tudtak — és sajnos igen kevesen tudnak — írni. Ezek közé tartozott Czárán Gyula is. Az általa szervezett és vezetett túrák különleges élményt nyújtottak hazai és — német, francia, olasz és román nyelvismerete révén — külföldi vendégei számára. A lovas- és gyalogos túraszakaszok váltakozása, a pihenőhelyekre előre bekészített és meglepetésszerűen „elővarázsolt” svéd-asztalok mindmind ámulatba ejtették vendégeit.

Több látogatója eljutott a „Hotel Galbinába” is, ami a terepen töltött hónapjai alatt neki és munkatársainak szálláshelyül szolgált. Ezt a különös hotelt — a Táborhegy oldalában nyíló inaktív forrásbarlangot — dr. Szádeczky Gyula írta le a legrésztesebben, az akkor még tanárjelölt Balogh Ernő társaságában ott töltött egy hétre emlékezve: „Az előtermében a fal mellett tűzhelyek, nedves ruha szárítására szolgáló állványok foglaltak helyet. Beljebb két oldalt, tábori ágyak, fenyőlombbal, vízhatlan takarókkal borítva, mellettük fogast helyettesítő ágas rudak, középen asztal selyempapír-terítővel, körülötte lócák és különböző kivitelben, vastag fatörzsekből fűrészelt ülkék voltak láthatók. Hátsó részén alacsony emelvények szolgáltak a pogyász elhelyezésére, leghátul az összeszűkült végben pedig a robbantáshoz szükséges dinamit ládák voltak elrejtve.”

Czárán Gyula színes egyéniségéhez hallatlan zeneszeretete is hozzátartozik. Bihari útjaira egyik teherhordó lova egy háromtávós néma zongorát vitt mindig utána, amelyen esténként munka után rendszeresen gyakorolt. Mátyás Vilmos jegyezte fel könyvében, hogy egy Szádeczkyéknél tartott kolozsvári estélyen hosszas unszolásra zongorához ült, és kotta nélkül, hallatlan rutinnal játszott klasszikus zeneműveket.

Czárán Gyula életének utolsó hónapjai éppoly tragikusan alakultak, mint egész életműve. A turista-útjaival, hídjaiival, kilátóival csodálatosan feltárt Bihar-hegység fokozatosan az érdeklődés középpontjába került. A korábban elérhetetlen, de fában gazdag erdőségekbe könnyedén eljutottak a fakitermelésben érdekelt vállalkozók. Az első és legnagyobb pusztítást 1905-ben, a Czárán által legkedvesebbnek tartott galbinai területen végezték, teljesen megváltoztatva e csodálatos táj romantikus arculatát.

1905. december 5-én, a mérhetetlen pusztítás látványától összetörve érkezett Czárán Belényesre, ahol barátai alig ismerték meg. Ide, Menyházára hazatérve alig egy hónap múlva, 1906. január 6-án meghalt.

E rövid megemlékezésben szinte lehetetlen méltó módon megemlékezni erről a reformkori erényeket, reneszánsz sokoldalúságot magában hordozó, kiváló hazafiról. Mi barlangkutatók, természetjárók talán azzal válhatunk méltóvá emlékéhez, ha minél gyakrabban felkeressük kedvelt tájait, szurdokait, barlangjait, és egy pillanatra megállva visszaemlékezünk nagy elődünkre.”

A négynapos emléktúra utolsó napján a résztvevők először az idegenforgalom számára megnyitott Medve-barlangot, majd a program zárásaként a Czárán Gyula által felkutatott és járhatóvá tett Meziádi-barlangot keresték fel.

(Czárán Gyula életéről és munkásságáról részletes cikk jelent meg a Karszt és Barlang 1986. évf. II. számának 119–122. oldalán — a szerk.)

Fleck Nóra